

Kristina Klemenčič

MATIJA TROST IN PRVA TRUBARJEVA BIOGRAFIJA

Izhodišče razprave je pridiga kot oblika javnega govorništva, ki ga je v srednji in severni Evropi v 16. stoletju zaznamovalo močno protestantsko gibanje in zmagovit pohod humanizma. Na primeru slovenskega prevoda knjižne podobe posmrtna pridige Jakoba Andreaja za Primožem Trubarjem, ki ga je v razširjeni verziji ustvaril sodobnik Primoža Trubarja, protestantski duhovnik iz Vipave Matija Trost, je razprava usmerjena k ugotavljanju razvojnih sprememb, ki napovedujejo nastanek novih oblik literarnega izražanja.

Pridiga in začetki biografike

Domači in tuji literarni zgodovinarji so doslej pridigi namenili precej raziskovalne pozornosti. Tako je Matjaž Kmecl v *Mali literarni teoriji* postregel s kratko razlago pridige. Označil jo je kot verski govor za cerkveno rabo: versko vzgojen, pogosto tudi praktično poučen. Ker je namenjena preprostejšemu poslušalcu, je nazorna oziroma polna ponazoritev in zgledov.¹ V knjigi *Od pridige do kriminalke* podaja Kmecl nekoliko širše pojasnilo in razloži, da je pridiga del pripovedne proze, ki se je skozi stoletja pojavljala v proznih spisih, ki so namenjeni cerkveni rabi. Hudomušno navaja, da pridige ali homilije »služijo neposrednemu, živemu ogovarjanju in prepričevanju krščanskega vernika, naj zabožjovoljo ne naseda skušnjavam in ne brede kar naprej v greh ter se naj raje zanaša na onstransko božjo nagrado za čednost

1 Matjaž Kmecl, *Mala literarna teorija*, 1996, 291.

in stanovitnost.«² Kot pomembno kategorijo cerkvene literature, ki jo lahko štejemo za predhodnico sodobne biografije, Kmecl omenja tudi svetniške življenjepise (hagiografije), ki služijo istim namenom kot pridige, le da so bolj namenjeni branju. »V obojih je funkcija pripovednega ista: pripovedovana ali pripovedna scena je nazoren primer (zgled, eksempel), kako dobro se je ravnati po pridigarjevem nauku in nasvetu, oziroma po nasvetih in naukih svete cerkve.«³

Že pred desetletji je tudi Franjo Poljanec navajal, da so bile zgodbe in utrinki iz življenja domačih svetnikov, pisane po vzgledih latinske in italijanske hagiografske literature, včasih tudi sestavni del srednjeveških pridig.⁴ Ob tem je pojasnil, da takrat v njih ni bilo natančnih opisov življenja, dela in čudežev (kot je sicer značilno za srednjeveške hagiografije), temveč so kratke anekdote, uporabljene zgolj kot primer pobožnega življenja in potrditev moralnih nauk. Življenjepisi apostolov, svetnikov in mučenikov, ki so se žrtvovali za Kristusovo vero, sestavljajo velik del italijanske srednjeveške književnosti. Ljudje so radi poslušali in prebirali te ponavadi živahne, fantastične, čudežne in dramatične zgodbe, v katerih je bilo prikazano predvsem trpljenje svetnikov, njihovo pobožno, asketsko življenje, prepolno trpinčenja lastnega telesa in odrekaj. V tem so nemara videli ideal popolnosti in so ga kot takšnega občudovali. Neredko hagiografije obravnavajo zgodovinske osebnosti in ob povsem hagiografskih potezah vsebujejo precej zgodovinskih podatkov. Tako predstavljajo prehod med pravimi življenjepisi svetnikov in biografijami, saj je neredko težko ugotoviti, ali gre za čisto hagiografske spise ali za prave biografije.⁵ Duhovniki, ki so se v srednjem veku poleg redkih sekularnih izobražencev edini ukvarjali s pisanjem, so s svojimi deli skušali ljudi spodbujati h krščanstvu. Zato so se posvečali pisanju življenjepisov papežev, menihov (zlasti puščavnikov), svetnikov in drugih cerkvenih pomembnežev. V poznem srednjem veku so se že

2 Matjaž Kmecl, *Od pridige do kriminalke*, 1975, 16, 17.

3 M. Kmecl, 1975, 17.

4 Franjo Poljanec, *Historija stare i srednje Jugoslovenske književnosti s pregledom narodne književnosti*, 1937, 118.

5 N. d., 119.

pojaviła biografska dela, ki so izstopala iz okvirjev cerkvene tematike in so obravnavala posvetne tipe in sloje ljudi (tirane, viteze, kralje), v renesansi pa so se pisci osredotočili še na umetnike in pesnike,⁶ pri tem pa so se zgledovali pri antičnih idealih.

Burckhardt navaja, da je marsikaj, kar je do konca srednjega veka veljalo za biografijo, pravzaprav zgodovina dobe z dokaj malo smisla za individualne poteze osebnosti, ki ji je bila biografija namenjena. Italijanom pa so pomembnejše karakteristične lastnosti pri velikih možeh (smisel za individualnost) – po tem se ločijo od ostalih zahodnih biografov in zgodovinarjev, ki le občasno podajajo odkritosrčne življenjepisne posebnosti. Prvo popolnoma izvirno delo na področju biografskih zbirk, življenjepisov slavnih mož in žena je bil spis o Dantejevem življenju, ki ga je ustvaril Boccaccio. Ob koncu 14. stoletja sledijo *vite* (hagiografije) odličnih Florentincev (pesnikov, pravnikov, zdravnikov, umetnikov itd.) Filippa Villanija z značilnostmi: osebna karakterizacija, združevanje zunanje in notranje fizionomije. Tako so nastale najpomembnejše karakteristike znamenitih Italijanov v 15. in 16. stoletju. Najvažnejša biografska dediščina, ki nam jo je zapustila renesančna doba, je delo Vespasiana Fiorentina.⁷

V zvezi s pridigo so pomembne tudi raziskave, ki jih je opravil George Kennedy. V knjigi *Klasična retorika* je razložil, da je zgodnja Cerkev poznala več oblik pridig, med katerimi pa je najpomembnejša homilija (gr. *homilia* – druženje, pogovor, neformalen nagovor). Označevala je ustno interpretacijo svetopisemskih odlomkov, njeno zgradbo pa je določalo natančno zaporedje besed v besedilu, ki ga je govornik razlagal, temu pa je lahko dodal tudi gradivo iz drugih besedil. V svoji najnaravnejši obliki je homilija neizumetničena in ne stremljeva k sistematični razlagi teologije. Govornik je zbranim vernikom povedal tisto, kar morajo vedeti, da lahko razumejo besedilo in se ravnajo po njem. Poslušalstvo so sestavljali katehumeni ali že krščeni člani. Postopoma pa je Cerkev začela uporabljati bolj izdelano retoriko, namenjeno bolj kultiviranemu poslušalstvu.⁸ Stalno mesto v

6 Jože Pogačnik, *Slovenska književnost I*, 1998, 77, 78.

7 Jacob Burckhardt, *Renesančna kultura v Italiji*, 1981, 247–249.

8 George Kennedy, *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*, 2001, 172, 173.

mašnem obredu je dobila že okoli leta 165, z rimskim apologetom Justinom.⁹ Kennedy ugotavlja, da je pridigarstvo v zgodnjem srednjem veku nekoliko nazadovalo, v 11. stoletju pa se je skupaj z drugimi umetnostmi spet okrepilo. Ena najučinkovitejših pridig v srednjem veku je bila pridiga papeža Urbana II. na koncilu v Clermontu leta 1095. Literarni zgodovinarji ji pripisujejo celo odgovornost za začetek prve križarske vojne. V 12. stoletju so nastajali prvi pridigarški priročniki, v obdobju od 13. do 15. stoletja pa so se v vsej zahodni Evropi že pričeli pojavljati v dokaj velikem številu, saj je pridiganje postalo priljubljena umetnost.¹⁰ Največji navdih so teoretiki pridigarstva črpali iz Avgustinovega dela *O krščanskem nauku*, ki je nastalo med letoma 397 in 427. V renesansi so podajali na tisoče pridig v latinščini in vseh ljudskih jezikih, prav tako so jih objavljali in željno prebirali. Večina splošnih del o retoriki se je do neke mere dotikala tudi pridigarstva, na stotine drugih pa mu je bilo posvečenih že v osnovi. Velikega pomena so bili prispevki Rudolfa Agricole, Philippa Melanchthona in Erazma Rotterdamskega.¹¹

Tako kot Matjaž Kmecl in številni drugi literarni zgodovinarji je tudi Aleksandra Bizjak z definicijskega vidika označila pridigo kot naslednico homilije v judovski sinagogi.¹² V knjigi *Pridiga kot žanr* je velik del svojih raziskovalnih prizadevanj posvetila vprašanju, katere so tiste skupne lastnosti ali podobnosti, ki jih besedila morajo imeti, da poslušalec ali bralec v njih prepozna pridigo. Opirajoč se na ugotovitve drugih raziskovalcev ugotavlja, da je bistvenega pomena za razumevanje strukture teh besedil razmerje med interpretacijo in aktualizacijo (posodobitvijo). Pri tem z interpretacijo označuje primerjavo prebranega svetopisemskega odlomka z drugimi, s posodobitvijo pa povezovanje svetopisemskega sporočila s poslušalčevo situacijo. Glede na navedeno izhodišče poudarja, da sodobno homiletično pridigo določata dve razsežnosti. Prva je svetopisemska, druga pa posodobitvena. »Prva predstavlja svetopisemske dogodke in njihovo sporočilo, druga svetopisemsko sporočilo poveže s sodobnim

9 Alojzij Slavko Snoj, *Homiletika: Božje sporočilo v človeški govorici*, 1997, 122.

10 G. Kennedy, n. d., 244.

11 N. d., 294.

12 Aleksandra Bizjak, *Pridiga kot žanr*, 2005, 23.

človekom.«¹³ Iz tega izhaja, da je razmerje med vsakdanjo izkušnjo poslušalcev in svetopisemskim besedilom temelj, na katerem so zgrajene sodobne pridige. V retorični zgradbi pridige Aleksandra Bizjak zaznava šest strukturnih enot: uvod, svetopisemski dogodek, svetopisemski nauk, problem, odziv in sklep.¹⁴ Izhodišča, ki so bistvena za presojo žanrskih značilnosti pridige, se torej skrivajo v okvirni definiciji sodobne pridige.

Matija Trost in nagrobni govor za Primožem Trubarjem

Primož Trubar (1508–1586) je nedvomno imel številne občudovalce, privrženke in slednike. Med njimi je Matija Trost (1560–1591) zasedel nadvse častljivo mesto. O tem skromnem možu ni veliko znanega. Redki zapisi o njem kažejo, da je deloval kot evangeličanski pridigar in prevajalec. Najprej je študiral na Dunaju, kjer si je pridobil najnižjo stopnjo akademske izobrazbe. S štipendijo kranjskih deželnih stanov se je vpisal na univerzo v Tübingenu, kjer je leta 1589 postal magister teologije. Leto pozneje je prišel v Ljubljano za protestantskega pridigarja. Bil je zelo navezan na rodno Vipavo. Svojemu imenu je dodajal pridevnik »Vipacensis«, na univerzo se je vpisal kot »Carniolanus«, pod svoje pesmi pa se je podpisoval z »Matthias Trostius Vipacensis Illyricus«.¹⁵ Njegovo življenje je ugasnilo v Ljubljani, leta 1591, ko je bil star komaj 31 let. Omenjen je predvsem v literarno-zgodovinskih delih, ki obravnavajo protestantizem 16. stoletja na Slovenskem, zlasti kot prevajalec in prirejevalec obsežnega nagobnega govora, ki ga je ob Trubarjevem grobu, dan po njegovem pogrebu imel ugledni nemški protestantski teolog Jacob Andreae (1528–1590). Trost je leta 1588 v slovenščino prevedel in na lastne stroške objavil razširjeno knjižno verzijo tega govora z naslovom *Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga vreidniga inu visoku vučeniga gospud Primoža Truberia rainciga, deržana od gospud Iacoba Andrea Doctoria, tibinskiga probsta, inu iz nemškiga jezika v slovenski tolmačena*, ki se v

13 N. d., 23, 24.

14 A. Bizjak, n. m.

15 Mirko Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 1966, 41.

izvirniku glasi: *Christliche Leichpredig bey der Begräbnus der Ehrwürdigen und Hochgelehrten Herrn Primus Trubern, weilund einer Ersamen Evangelischen Landschafft im Hochlöblichen Hertzogthumb Crain bestellten Predigers, gewessnen Pfarrers zu Derendingen bey Tübingen: gehalten den 29. Junij, im Jar 1586.* Za to knjigo lahko brez slabe vesti zatrdimo, da predstavlja kapitalno delo Trostovega kratkega življenjskega opusa. Dotelej povsem neznani prevod tega govora je leta 1954 odkril Mirko Rupel.¹⁶

Analitičen pogled v strukturo navedenega dela razkrije štiri vsebinske dele: predgovor, osrednji del (pridiga o lastnostih dobrega pridigarja ter o pomenu vzornega življenja za posmrtno vstajenje), življenjepis Primoža Trubarja¹⁷ in dodatek s tremi latinskimi hvalilnimi verzifikacijami. Trost je prevedel celotno besedilo, nekoliko dopolnil Trubarjeve življenjepisne podatke in namesto obstoječih treh dodal štiri svoje latinske pesmi v čast Primožu Trubarju. Literarni zgodovinar Mirko Rupel največjo vrednost pripisuje tistemu delu knjige, ki vsebuje življenjepisne podatke o našem reformatorju.

Zadnji del Andreæjeve knjige s posmrtno pridigo pa ima tudi literarno vrednost. V njem je namreč dodatek s tremi hvalilnimi verzifikacijami v latinskem jeziku, ki so jih napisali ugledni znanstveniki in literati: filolog in profesor tübinske univerze Martin Crusius, strassbourški pridigar Pavel Crusius in profesor tübinskega vseučilišča Erhard Cellius.¹⁸ V prevodu je Trost te pesmi nadomestil s štirimi lastnimi latinskimi hvalilnimi verzifikacijami, posvečenimi Primožu Trubarju. V eni od teh primerja Martina Luthra in Primoža Trubarja. Trostove pesniške hvalnice je poslovenil mojster slovenskega heksametra, Anton Sovre (1885–1963).

16 Boris Golec, *Kje na Rašici se je v resnici rodil Primož Trubar*. Arhivi 31, Arhivsko društvo Slovenije, št. 2; 2008, str. 210.

17 Tretji del Andreæjeve posmrtno pridige (1586) predstavlja prvo Trubarjevo biografijo. Za prvo protestantsko biografijo kakšnega pomembneža s področja Kranjske pa šteje posmrtna pridiga za Herbartom Turjaškim, deželnim glavarjem Vojne krajine, ki jo je leta 1575, v nemškem jeziku, napisal Krištof Spindler (J. Gruden: *Zgodovina slovenskega naroda I*, 1992, 767–776).

18 Mirko Rupel, *Primož Trubar: življenje in delo*, 1962, 220.

Andreæjev predgovor in govor o liku pridigarja

Kakor bo v nadaljevanju pojasnjeno in utemeljeno, je navedeni nagrobni govor po svoji strukturi pridizno besedilo. Začne se z obsežnim predgovorom, ki ga avtor gradi na podlagi svetopisemskih besed, s katerimi prerok Izaija tolaži prebivalce Jeruzalema (»hči sionska«), ko le-ti potarnajo, da jih je Gospod zapustil in pozabil nanje:

»Tako govori gospod Bog: Glej, svojo roko bom vzdignil proti // narodom, // svoje znamenje bom zavihel proti // ljudstvom, // in prinesli bodo tvoje sinove v // naročju, // nosili tvoje hčere na ramah. // Kralji bodo postali tvoji oskrbniki, // njihove kneginje tvoje dojilje.«¹⁹

S tem pokaže, kako je treba oznanjati Kristusov evangelij in se po njem ravnati in koliko dobrega Bog ponuja ljudem skozi pridigo svetega evangelija. Predgovor nadaljuje s prepletanjem treh povezanih tematskih sklopov. V prvem govori o krščanski cerkvi, o Kristusovih zaslugah in o Božjih zapovedih, v drugem o škodljivem vplivu papeštva na krščansko vero, v tretjem sklopu pa o naukih svetega Avgušтина in svetega Pavla, o pomenu pridige svetega evangelija ter o poslanstvu Martina Luthra in Primoža Trubarja. Ves čas opozarja na škodo, ki jo Kristusovemu evangeliju povzroča človek s svojimi zakoni, pravili in ravnanjem, zlasti z delovanjem papeža pod okriljem Cerkve. Trdno je prepričan, da so vse dobre in koristne zapovedi že dane od samega Boga in zapisane v Svetem pismu. Drugih postav, razen Božjih, človeštvo ne potrebuje. Bog je izbral v nemški deželi Martina Luthra, v kranjski pa Primoža Trubarja, da redita ljudi papedških zmot. Zadnji del predgovora posveča izključno Primožu Trubarju. Na primeru njegove smrti (ločitev od tega sveta) je Andreæ želel pokazati, da je le *»dobrim služabnikom evangelijske cerkve dano umreti v miru, veselega duha in doseči zveličanje«*, medtem ko sovražniki čiste Božje besede pred smrtjo trpijo peklenske muke in bolečine.

V glavnem delu pridige nadgrajuje osnovne teze, ki jih je podal v predgovoru in skozi nove primere in razlage ponavlja že znana načela protestantske vere. Pri tem se opira na svetopisemske citate iz pisem

19 Iz 49,22.

apostola Pavla. Na začetku tega dela govori o bistvu in pomenu prave, evangelijske vere ter o nalogah in poslanstvu evangelijskega pridigarja, v nadaljevanju se posveča vprašanju smrti, v tretjem, zaključnem delu pa obširno in izčrpno spregovori o življenju, delu in smrti Primoža Trubarja. Posveča se razlagi nalog, ki jih je apostol Pavel dal svojemu učencu Timoteju²⁰:

»Ampak ti bodi povsod treiziv, terpi, sturi dellu eniga evangeliskiga predigaria, opravi tvoio službo prov popolnoma. Zakai iest bom vže offran inu ta čas moiga ločitka ie vže pred rokami. Iest sim enu dobru voiskovanie voiskoval, iest sim vero ohranil. Naprei vže ie meni perložena krona te pravice, katero bo meni Gospud na uni dan, ta pravični rihtar, dal. Nikar pak le meni, temuč tudi vsem tem, kateri neigovu prikazanie za lubu imao.«²¹

Navedene besede se v sodobnem prevodu *Svetega pisma* glasijo: »Ti pa bodi v vsem trezen, pretrpi nadloge, opravi poslanstvo evangelista in izpolni svojo službo. /.../ Jaz se namreč že izlivam kot pitna daritev in napočil je trenutek mojega odhoda. Dober boj sem izbojeval, tek dokončal, vero ohranil. Odslej je zame pripravljen venec pravičnosti, ki mi ga bo tisti dan dal Gospod pravični sodnik. Pa ne le meni, marveč vsem, ki ljubijo njegovo pojavitev.«²²

V razlagi navedenih svetopisemskih besed Andreae zapiše, kakšni morajo biti evangelijski pridigarji ter o čem in kako naj učijo oziroma pridigajo. Razloži, da je njihovo opravilo in služba v pravi, čisti in nezmotljivi pridigi svetega Kristusovega evangelija, kar jih tudi loči od vseh drugih, »nepravih« pridigarjev. Med slednje, po nauku svetega Pavla, uvršča ajdovske (poganske), judovske, turške (muslimanske) in papeške pridigarje. Pove, da pravi evangelijski pridigar pridiga z veseljem in ljudem oznanja veselo, dobro novico o Božji milosti in o odrešenju, prijazen je do vseh ljudi in razžaljenih grešnikov, ki sedijo v temi in senci smrti. Vse svoje poslušalce mora usmerjati le k odrešenskim zaslugam Jezusa Kristusa, kakor je Janez Krstnik kazal s prsti nanj in pravil: »Potem je le-to Božje Jagnje, ki nosi greh tega sveta« (»Pole le-tu ie tu Božie Iagne, kateru tiga svita greh nossi«).²³

20 2 Tim 4.

21 Matija Trost, 2009, 25.

22 2 Tim 4,5–8.

23 M. Trost, n. d., 34.

Pojasni, da na Kristusovo pomembnost kažeta tudi oba zakramenta – sveti krst in obhajilo. Krščeni smo bili na njegovo smrt, njegovo telo jemo in kri pijemo pri njegovi sveti večerji, zaradi potrditve in trdnosti naše vere vanj. Tako tudi v samem njegovem imenu dobimo odpustke naših grehov. O tem morajo zvesti pridigarji poučevati ljudi. Pravi evangelijski pridigar mora biti prepričan, da uči le pravo, čisto Božjo besedo, in svojo službo mora opravljati z veselim srcem, z dobro vestjo, prav in popolnoma, kljub trpljenju, ki ga bo ob tem spremljalo.

Glede smrti se predikant opira na učenje svetega Pavla, ki pravi, da kadar človek umre, ne umre kot kaka »nepametna živina«. Ko se človek loči s tega sveta skozi telesno smrt, je enako, kot če bi šel iz ene dežele v drugo – iz enega sveta gre v drugi, prihodnji svet, kjer bo vedno ostal in nikoli več telesno umrl. Na drugem svetu pa sta samo dve mesti, kamor pridejo tisti, ki se s tega sveta ločijo – Nebo in Pekel. Kar katoličani učijo o vicah, češ da se tam mrtve duše mučijo tako dolgo, dokler se povsem ne očistijo grehov, niso nič drugega kot pravljice in nesramne laži, skozi katere so ljudi strašili in jih pregovorili, da so sami sebi in svojim sorodnikom kupovali maše zadušnice, sedmine, tridesetnice in letnice. Prava vera uči, da nas po smrti čaka takojšnja sodba. Od grehov nas lahko očisti le ena sama reč: kri Jezusa Kristusa, Božjega sina, ki se je žrtvoval za nas. Nič ni bolj gotovo kot to, da moramo vsi ta svet zapustiti in se od njega ločiti. Na drugem svetu pa ni več stanov kot le dva – nebo in pekel. V peklu ni dobro – je le jokanje, šklepetanje zob, »ogenj, ki nikoli ne ugasne, in en črv, ki bo večno grizel«. Zato mora kristjan skrbeti le, da po svoji smrti pride v pravi stan – v nebo, ki ga je Bog pripravil za tiste, ki ga ljubijo: »Kar ni nobeno oko videlo in nobeno uho slišalo in v nobenega človeka srce prišlo, to je Bog pripravil tem, ki njega ljubijo«. ²⁴ Vse življenje se moramo bojevati zoper tri močne sovražnike: naše lastno meso, Hudiča in ta svet. Še posebej se morajo zoper te sovražnike bojevati cerkveni služabniki in pravi evangelijski pridigarji. Ko ne storimo, kar smo dolžni storiti, moramo zato vsako uro in vsak čas takole moliti: »Odpusti nam naše dolge, da nismo storili, kar in kakor smo bili dolžni storiti«. Tako je očitno, da si neba

24 M. Trost, n. d., 72.

in večnega življenja ne moremo zaslužiti z dobrimi deli. Kakor pravi sveti Pavel, je večno življenje Božji dar, ki ni zaslužen od nas, temveč ga je le sam Kristus s svojo rešilno krvjo nam kupil in zaslužil. Vse, ki so v njega verovali, se nanj zanašali in prestali trpljenje, ki jim je bilo usojeno, bo Jezus Kristus vzel k sebi, v svoje večno kraljestvo, kjer se jim bo godilo enako dobro kot svetemu Petru, svetemu Pavlu ali drugim apostolom. Takšnega upanja pa nimajo tisti, ki so potopljene v posvetnih užitkih in jim za Boga in Kristusovo vstajenje ni mar. Ta del pridige Andreæ zaključuje z ugotovitvijo, da je pokojni gospod Primož Trubar lep primer vsega, kar je bilo doslej povedano in o čemer je sveti Pavel pisal svojemu učencu Timoteju, ter s tem napove zadnji, za nas najpomembnejši del te pridige – Trubarjev življenjepis.

Kot vidimo, Andreæjeva pridiga oziroma knjiga, posvečena Primožu Trubarju, že na prvi pogled odstopa od tipične oblike javnega govora. Njena zunanja zgradba ni enotna, temveč je razčlenjena na manjše enote oziroma poglavja, kar je značilnost besedil, ki so bila namenjena tiskani objavi. Naslov knjige je dolg in zgovoren: *Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga vreidniga inu vissoku vučeniga gospud Primož Truberia rainciga, deržana od gospud Iacoba Andrea doctoria, tibinskiga probsta, inu iz nemškega iezika v slovenski tolmačena*. Bralcem sporoča naslednje podatke o besedilu: da gre za pridigo; da je pridiga sestavljena za posebno priložnost – za pogreb pokojnega gospoda Primoža Trubarja; da je pridigal doktor Jakob Andreæ tübinski prošt, in da gre za prevod iz nemškega v slovenski jezik. Knjiga ne vsebuje za protestantsko knjigo značilnega posvetila z informacijo, komu je knjiga namenjena, vendar pa je predgovor poimenovan tako, da je iz njega jasno, da naslavljata kranjsko deželno gospodo in kranjske deželane: »Predguvor doctor Iacoba Andreæ na krainske dežele gospodo inu deželane.«²⁵

Čeprav ima predgovor funkcijo uvoda v drugi del besedila, ki ima naslov *S. Paula opominanie na Timoteea, pisanu 2. Tim. na 4. cap*, po svoji vsebini predstavlja povsem samostojno, versko vzgojno in poučno besedilo. V njegovi retorični zgradbi pa lahko zasledimo osnovne strukturne enote sodobne pridige, ki jih je v svojih raziskavah pou-

25 M. Trost, n. d., A2.

darila tudi Aleksandra Bizjak. Izhajajoč iz uvodnega svetopisemskega citata (*svetopisemski dogodek*), v predgovoru Andrea sporoča, opominja in poučuje množice o temeljnih naukih protestantske vere (*svetopisemski nauk*), in sicer:

- da je naloga vseh krščanskih veljakov, da oznanjajo evangelij tudi med pogani in judi;
- da Bog skozi pridigo ponuja ljudem veliko dobrega;
- da Kristus sam varuje in brani svojo cerkev;
- da nas grehov očisti in k zveličanju privede le trpljenje in kri Jezusa Kristusa, ne pa naša dobra dela;
- da le vera v Kristusa prinaša zveličanje.

Navedene teološke miselne artikulacije v nadaljevanju spretno poveže s sodobnim svetom. Pri tem se osredotoča na ostro kritiko papeštva in na svarila pred njegovimi škodljivimi vplivi (*problem*) z opozorili:

- da Hudič zapeljuje ljudi in jih odvraca od prave Božje besede;
- da je skozi pravila in zakone, ki jih je postavil človek, rimski papež-antikrist zrušil Božjo cerkev, uničen je bil Kristusov evangelij, človek je zanemaril Božje zapovedi in očenaš ter razvrednotil pomen krsta in obhajila;
- da so papež in njegovi duhovniki mašo spremenili v eno samo prekupevanje, s prodajo odpustkov za storjene grehe pa samo izkoriščajo ljudi;
- da je papež krščanski cerkvi storil večjo škodo kot vsi najgrozovitejši tirani in preganjalci kristjanov s svojim divjanjem in preganjanjem.

Nato pa preide k tolažbi (*odziv*), z odrešujočimi ugotovitvami:

- da je Vsemogoči Bog, po prerokovanju sv. Pavla, začel očiščevati svojo cerkev v Nemčiji, od tam pa se je luč evangelija širila po vsem svetu;
- da je Bog zato poslal (obudil) skromnega meniha dr. Martina Luthra, ki je papeža premagal zgolj z močjo Božje besede.

V ta sklop pridige sodi tudi ugotovitev, da je bilo na Nemškem veliko pridigarjev z lakoto pregnanih, kar se na Kranjskem ni dogajalo. Na tem zgradi pohvalo Kranjcev, ki so svojega evangelijskega pridigarja, pokojnega Primoža Trubarja, podpirali v njegovih prizade-

vanjih pri razširjanju reformatorske misli in protestantske vere. Nato sledijo tudi pohvale kranjskim deželnim stanovom: kranjski gospodi, ki je zvesto služila in s hrano pomagala Primožu Trubarju, ne le v času, ko je v njihovi evangelijski cerkvi pridigal o čistem evangeliju, temveč tudi takrat, ko je bil pregnan s strani katoliških duhovnikov, ter drugim kranjskim cerkvenim in šolskim delavcem. Zahvali se jim za dobroto, s katero so izkazovali podporo Primožu Trubarju, in jih postavi za zgled vsem tistim, ki jim telesni užitki pomenijo več kakor Božje časti. Pohvalo nameni tudi Trubarjevi srčni, krščanski, potrpežljivi drži v pregnanstvu, zlasti do tistih, ki tega niso bili vredni. Ob tem pripomni, da bo za vse dobro, ki ga je Trubar storil kot Kristusov učenec, poplačan v nebesih.

V zaključnem delu predgovora pridigar ponovno posvari občinstvo pred lažmi in strašenjem, s katerimi preganjalci in sovražniki čiste Božje besede želijo kristjane odvrniti od evangelija. Kot zgled navede zastrašujoče predstave o smrti: »/I/nu prez vsiga trošta s. evangelia umerio; inu morao taku še živu pred svoio smertio paklenske beteže počutiti, preiden se iz tiga svita ločio.«²⁶ Vendar pa takoj za tem pripomni, da kaj takega pri smrti gospoda Primoža ni bilo videti, temveč je smrt dočakal z veselim duhom – kar bo pokazala tudi pridiga, ki sledi v nadaljevanju. *Sklepni* del pridige Andreae zaključi z naukom, da je za odrešenost in zveličanje človeka odločilna njegova osebna, notranja vera in Jezus Kristus, ki je s svojim trpljenjem odkupil grehe vseh nas. Opravičenje po veri (*sola fide*) pa je mogoče samo zaradi neskončne Božje milosti. Predgovor zaključi z željo/priporočilom, naj bodo vsi (Kranjci), ki so pomagali Trubarju in trpeli z njim, deležni bogatega blagoslova na tem svetu in poslednjega onkraj tega sveta ter naj jih milost Kristusova vedno obvaruje pred »preklete sekto jezuitov«. Kot pri molitvi, pridigar zaključi svoj predgovor s potrditvijo »amen«.

Svoje trditve pogosto ponazarja s sklicevanjem na dele *Svetega pisma*, pri tem pa največjo težo daje naukom apostola Pavla in samega Jezusa Kristusa: »Risničnu, risničnu iest vam povem: Aku bo gdu moio bessedo deržal, ta ne bo smerti vidil vekoma.«²⁷ Drugače pa so

26 M. Trost, n. d., 23.

27 N. d., 23.

dobesedni navedki (citati) dokaj redki, molitev pa tudi ni vključena v strukturo pridige. Kot zanimivo posebnost Andreæeve pridige lahko zasledimo utemeljevanje trditve z navajanjem resničnega dogodka (koncil v Konstanci) in ne le z opiranjem na sporočilo *Svetega pisma*.

Pohvale, ki jih v pridigi izreka kranjski gospodi in cerkvenim ter šolskim delavcem, lahko razumemo kot finančno-politično potezo, saj je znano, da je najizdatnejša finančna pomoč Primožu Trubarju pri tiskanju knjig in širjenju protestantskega nauka pritekala ravno iz plemiških in meščanskih krogov. Izrekanje pohval tema stanovoma in poudarjanje njunega pozitivnega zgleda je v osnovi le prizadevanje, da se krog podpornikov ohrani oziroma poveča.

Nagovarjanje poslušalcev/bralcev je brez čustvenih prizvokov, svojo prepričljivost skuša doseči z uporabo drugih prodornih retoričnih sredstev, najpogosteje s prenesenimi besednimi pomeni (tropi), kar lahko vidimo na naslednjem primeru:

»/I/e Bug eniga uboziga meniha, doctor Martina Luteria obudil, kateri ie svoi život vagal inu ie s tem samim mečom Božie bessede tiga velikiga risa Goliata, papeža, glavo odsekal inu vso kramo niegove krive Božie službe v blatu vergal inu teh ludy vesty iz niegove sile odrešil.«²⁸

V glavnem delu pridige, ki je še obsežnejši od predgovora, prav tako izstopajo značilne strukturne enote pridige. V tem smislu je svetopisemski dogodek zajet v svetopisemskem besedilu, v katerem apostol Pavel »opominja« svojega učenca Timoteja.²⁹ Z detajlno razčlenitvijo tega besedila, po predhodni navedbi osnovnih lastnosti poganskih, judovskih, turških in katoliških pridigarjev, poslušalca/bralca pouči o tem, kakšen mora biti evangelijski pridigar (se ne da premotiti glede Kristusovega evangelija, pridiga z veseljem, oznanja veselo, dobro novico o Božji milosti, prijazen je do vseh ljudi in jih usmerja k odrešenjskim zaslugam Jezusa Kristusa). Iz tega izpelje svetopisemski nauk, ki je podoben kot v predgovoru, vendar daje več poudarka pomenu Kristusove žrtve in zakramentom, se pravi krstu in Gospodovi večerji, s katerimi človek potrjuje trdnost svoje vere in

28 M. Trost, n. d., 15.

29 2 Tim 4.

si utre pot k odpustku grehov. V tem nauku je izraženo prepričanje, da si nebes in večnega življenja ljudje ne moremo zaslužiti z dobrimi deli, kajti gre za Božji dar, ki ni zaslužen od nas samih, temveč ga je Kristus s svojo rešilno krvjo prislužil za nas.

Kot problem pridigar izpostavi takojšnjo sodbo, ki doleti človeka po njegovi telesni smrti in ga popelje bodisi v nebesa bodisi v pekel. Odhod v pekel pomeni večno trpljenje, v nebesih pa nas čaka neskončna Božja ljubezen in blaženo veselje. Izhod sodbe pa je odvisen le od naše vere v Kristusa Odrešenika in s tem povezanim bojem zoper »lastno meso, Hudiča in ta svet«. V tem smislu naj bi se na problem zadnje sodbe odzvali le z iskreno vero v Kristusa Odrešenika in z molitvijo, v primeru, če ne storimo, kar smo dolžni storiti. To še posebej velja za cerkvene služabnike in evangelijske pridigarje. Končna misel (sklep) tega dela Andreæjeve pridige za Trubarjem je istovetna tisti, ki je že bila napovedana v predgovoru: *za odrešenost in zveličanje človeka sta odločilna njegova osebna, notranja vera in Jezus Kristus, ki je s svojim trpljenjem odkupil grehe vseh nas*. K temu lahko dodamo še dodatno sklepno ugotovitev, ki ostaja neizrečena, vendar je v besedilu dovolj zaznavna: *Bog je pravičen. Vsakega sodi po njegovih zaslugah*.

Pridigar govori o pomenu žrtve Jezusa Kristusa: »Krščeni smo bili na njegovo smrt, njegovo telo jemo in kri pijemo pri njegovi sveti večerji zaradi potrditve in trdnosti naše vere vanj.« V tem se zrcali luteranska razlaga pomena Gospodove večerje, po kateri z zaužitjem kruha in vina zaužijemo Kristusovo telo in kri v dobesednem pomenu.

Oba dela pridige sta napisana – oziroma prevedena – v preprostem, živahnem, ljudskem, pripovednem jeziku. V razlagi odlomka iz *Svetega pisma* pridigar nagovarja poslušalce z veliko mero domačnosti, vendar pa so povedi zgrajene sintaktično zahtevno in je njihovemu sporočilu, zaradi številnih in včasih nepregledno dolgih stavkov, težko slediti.

Navedene ugotovitve kažejo, da v prvem delu pridige oziroma knjige, posvečene pokojnemu Primožu Trubarju (predgovor in pridiga o vlogi in liku pridigarja), ni najti vsebinskih, oblikovnih in upovedovalnih novitet, s katerimi bi preseгла ustaljeni okvir srednjeveške pridige.

Prvi Trubarjev življenjepis

Brez vidne ločitve od tistega dela pridige, v katerem obravnava pomen in lastnosti dobrega pridigarja, Andreæ nadaljuje z opisom življenja Primoža Trubarja. Njegovo pripovedovanje je – v nekoliko skróčeni verziji, v posodobljeni slovenščini – potekalo takole:

Gospod Primož Trubar je bil rojen v Deželi Kranjski, na Raščici (pod turjaškimi gospodi ali Auerspergi), natančneje tri milje od Ljubljane. Rojen je bil v 1508. letu po Kristusovem rojstvu – v času, ko se je pokojni cesar Maksimilijan /I./ vojskoval zoper Benetke in zavzel Trst. Trubarjevemu očetu je bilo ime Mihel, materi pa Gertrud ali Gera [Jera]. Starši so ga poslali v šolo v Salzburg in na Dunaj. Potem, ko je prišel k častitljivemu in učenemu gospodu Petru Bonomu, k pobožnemu škofu v Trstu, je bil nekaj časa med njegovimi pevci diskantist. Potem pa ga je [Bonomo] leta 1527 postavil za duhovnika v župnijo svete Helene v Loko pri Radečah in svetega Martina v Laškem. V letu 1542 ga je spoštovani gospod Franc [Kacijanar], ljubljanski škof, vzel za kanonika, po letu 1530 pa se je zgodilo, da so neke »nesramne, nore ženske« ne samo okoli Radeč in Loke, ampak tudi po nekaterih mestih v Kranjski, Spodnji Štajerski in v pokneženi grofiji Goriški govorile, da se jim pogosto prikazujejo Devica Marija, Trije kralji in drugi svetniki ter da jim govorijo in ukazujejo, kje vse naj jim sezidajo cerkve. V primeru, da jim cerkev ne sezidajo, pa bo v te kraje, nad vse ljudi in živino, prišla velika kuga, nad njive in vinograde pa toča. Temu noremu ženskemu govoričenju je veliko ubogih ljudi verjelo in so zato na določenih mestih darovali krave, teleta, ovce, obleko, predivo, volno, vosek, veliko denarja in drugih reči, s katerimi so potem t. i. »svetnikom« zidali cerkve. K temu so prispevali in ljudi opominjali duhovniki in menihi, še posebno pa ljubljanski škof, velik preganjalec evangelijskih pridigarjev. To so počeli zato, ker so imeli od tega veliko dobička in so dobro živeli. O tem je pisal pokojni gospod Primož, še posebej v pridigi na evangelij na osmo nedeljo po Sveti Trojici [Pridiga proti zidavi cerkva, v: Primož Trubar, En register, ena kratka postila, 1557]. Pokojni Primož je s svojimi somišljeniki začel pridigati zoper takšno malikovanje in te uboge ljudi s prepričljivimi nauki Svetega pisma usmerjati od malikovanja k pravi pokori in

spoznanju Jezusa Kristusa, Gospoda in edinega Zveličarja. Gospod Bonomo, tržaški škof, kakor tudi ljubljanska škofa, gospod Krištof Ravber in gospod Franc Kacijaner, so ga pri tem pustili pri miru, mu stali ob strani in ga ščitili. Toda ljubljanski škof Urban Tekstor je nasprotoval takemu pisanju in knjigam, ki učijo, da le skozi samo vero v Jezusa Kristusa postanemo pred Bogom pravični in zveličani. Zato si je leta 1547 pridobil neka dovoljenja za priprtje Primoža, vendar ga ni mogel pahniti v ječo, ker je ta zbežal. Škof Urban je Primožu vzel za več kot 400 zlatnikov knjig, ki jih [Trubar] ni nikoli več mogel dobiti nazaj. Ker ni bilo nobenega upanja več, da bi lahko šel nazaj k svojim cerkvenim službam, se je s pobožnimi kristjani preselil v zgornje nemške dežele, kjer je, kakor sam piše, zagotovo postal pravi kristjan in bil potrjen v pravi veri. Kranjski deželani so kralja naprosili (čeprav so bili škofi, menihi in duhovniki silno proti temu), da je Primož lahko prebival v Kranjski deželi, ni pa smel pridigati. V letu 1548 je zopet moral v izgnanstvo, ko pa je prišel v Nürnberg, mu je pokojni gospod Veit Dietrich, nürnberški višji pridigar, pomagal v mesto Rothenburg (imenovano po nemško »an der Tauber«). V tamkajšnji cerkvi se je Primož javno poročil s svojo prvo izvoljenko, gospo Barbaro, in je v tamkajšnji Božji cerkvi tudi zvesto služil. Leta 1553 je bil poklican v Kempten za duhovnika, kjer je kot zvest evangelijski pridigar služil osem let. Ker je bilo v Kranjski deželi pomanjkanje evangelijskih pridigarjev, je bil leta 1560 poklican tja. Pustil je svojo službo v Kemptenu in se odločil oditi na Kranjsko pridigat »svojim ljubim Krajncem«. Medtem so mu kranjski deželani sporočili, da razmere za njegovo vrnitev še niso primerne in mu svetovali, naj še naprej ostane v gornji nemški deželi. Zaradi tega je bil preko visokega vladarja in gospoda, württemberškega vojvode Krištofa, sprejet v Urach za župnika, kjer je zvesto služil cerkvi eno leto. V letu 1550 je s pomočjo Krištofa skupaj s Štefanom Konzulom in Antonom Dalmatinom ustanovil tiskarno in začel s tiskanjem koristnih knjig v slovenskem jeziku, ki so prišle zelo daleč. Pri tem je zvesto pomagal gospod Ivan Ugnad. Z njegovo pomočjo in s pomočjo Svetega Duha je v Kranjski in drugih deželah veliko ljudi prišlo do pravega spoznanja in resnice. Ker je s pridigami in tiskanjem knjig Božji cerkvi zvesto služil, je bil leta

1562 spet poklican v Ljubljano. Ko ga je sovražnik obdolžil krive vere, je bil poklican pred ljubljanskega škofa in bil zaslišan. Ker je svojo vero spoznal z neustrašnim srcem, se ni sramoval svojega nauka in je bil v odgovorih iznajdljiv. Nato so mu, še posebno kranjski deželani, priznali, da ko bi ga slišal sam cesar, bi bil nad njegovim pravim naukom in bogaboječim, poštenim, miroljubnim življenjem ponosen. Tako je takrat ostal v deželi. Njegovi nasprotniki pa so njega in ostale prave pridigarje po krivici dolžili, da učijo narobe, da nimajo nobenega pravega reda, da s svetimi zakramenti ne ravnaajo pravilno, da otroke krstijo pod mostom v Ljublanici in da otroke, ki so v rimski cerkvi krščeni, ponovno krščujejo ... Nato je gospod Primož württemberški cerkveni red, kot eno izmed imenitnejših del krščanskega nauka, prevedel v slovenski jezik in dal natisniti brez naslova in predgovora [Cerkovna ordninga, 1564]. Leta 1565 je bil znova pregnan iz Kranjske dežele, pa čeprav so deželani zanj zelo prosili. Ko je prišel v Tübingen, ga je v mesto Lauffen povabil neki duhovnik. Tam je bil pol leta župnik, potem pa zaprosil za premestitev v Derendingen, zlasti zato, da bi bil bližje tiskarni v Tübingenu in bi lahko sam pregledoval slovenske knjige, ki so se tam tiskale. V letu 1567 so kranjski deželani vladarja prosili, da bi Primožu znova dovolili pridigati v Ljubljani. Medtem so Primoža njegovi prijatelji prosili, da se pri turških ujetnikih pozanima, ali je možno kje dobiti pravi turški *Koran*, ter naj izve čim več o njihovi veri in o pravi razlagi *Korana*. Gospod Primož je prošnjam prisluhnil in se odpravil na Kranjsko. Njegovega prihoda so se kranjski deželani silno prestrašili, ker so vedeli, da njihovi nasprotniki Primoževemu prihodu ne bodo naklonjeni, deželani pa o tem niso vedeli ničesar. Potem, ko je v Ljubljani in Ribnici sam, v Črnomlju pa preko nekega drugega pridigarja zaslišal turške sužnje o njihovi veri in *Koranu*, je zopet odjezdil proč. Ko je bil že dvajseto leto župnik v Derendingenu in je tej cerkvi s pridiganjem, krščevanjem in obhajanjem ljudi, kolikor mu je to zaradi starosti in bolezni bilo mogoče, skrbno in zvesto služil, si je pridobil še večje zaupanje ljudi. Kajti do vseh je bil krotak in prijazen, še posebno revnim je rad pomagal, tudi tistim, ki tega niso bili vredni. Čeprav od tega sam ni imel vidne koristi, si je na ta način utiral pot v nebesa.

Posebna Božja milost je, da je Primožu dal tako dolgo živeti, skoraj 80 let. Najsi je bil še tako star in pogostokrat bolan, je vsaj še pred svojo smrtjo imel spokojno starost, tako da je lahko svojo cerkveno službo sam opravljal. Preden je zbolel, tj. na ponedeljek pred kresom, je obhajal svojega bolnega soseda. Drugi dan je obležal v postelji, a zatem spet le toliko prišel k sebi, da je od gospoda Dietricha Schnepfa, župnika v Tübingenu, prejel sveti zakrament rešnjega telesa in krvi Jezusa Kristusa. Kot mnogokrat prej je tudi takrat dobil tolažbo iz *Svetega pisma* in bil vprašan, če bi se hotel ločiti od tega sveta na enak način, kakor je on druge ljudi učil. Na to je vselej z glasnim, razumljivim glasom odgovoril pritrdilno. Pogostokrat so tudi pred mizo molili, on pa je tudi skupaj z njimi molil in vselej z glasnim glasom rekel amen, prav tako kot takrat, dan pred kresom. Ko ga je v bolezní obiskal župan ali kdo drug, je Primož vselej jasno povedal, da želi trdno vztrajati pri tem nauku in veri, ki jo je vseskozi učil, in z njo skozi Božjo milost veselo in brez strahu stopiti pred pravični stol Jezusa Kristusa. Pojasnil je, da je to prava, čista Božja resnica Božje besede, ki nam je ne sme manjkati. Zato bi morali pri tej isti in edini pravi, zveličavni poti trdno in stalno ostati in si ne dovoliti, da se od nje oddaljimo. To nedeljo po kresu pa je naročil, naj mu berejo poslednje besede v postili, ki jo je prevajal, ker še ni bila prevedena v slovenski jezik [Trubarjevo posmrtno natisnjeno delo, prevod Luthrove *Hišne postile*, 1596]. Ko je tisti ponedeljek pridigar menil, da je prišla Primoževa ura ločitve s tega sveta, je vse, ki so stali okoli njega, pozival k molitvi. Pridigar mu je hotel prebrati molitev iz nekih knjig, vendar je gospod Primož glasno rekel: »Nikar, nikar, iz Svetega pisma, iz Svetega pisma.« S temi besedami je dal na znanje, da mu ne smejo ničesar drugega govoriti kot le čisto Božjo besedo. Ker pa si je želel vodo, je pridigar razumel, da želi poslušati 23. psalm: »Gospod je moj pastir, nič mi ne manjka. Na zelenih pašnikih mi daje ležišče; k vodam počitka me vodi ...«³⁰ Ko je do konca zmolil ta psalm, je Primož z velikim vzdihljajem rekel amen in legel k počitku. V torek, potem ko je pravil o svojih dolgovih in je revnim ljudem vse dolgove odpustil, se je njegova bolezen začela stopnjevati. Kot mnogokrat doslej so ga

30 Matija Trost, 2009, 123, 124.

tolažili ali zanj molili, njemu pa je postalo vselej lažje. Srečno je proti Bogu vzdihoval in skoraj poslednje besede, s katerimi so ga tolažili, je sam govoril ter se tudi sam z drugimi besedami *Svetega pisma* tolažil. Ko pa je na njegove besede pridigar rekel amen, ni premaknil več nobenega uda in je tako v našem gospodu Jezusu Kristusu zveličavno, spokojno in tiho zaspal.

Primož ni bil preprost, neveden far, temveč je bil pravi evangelijski pridigar in pravi škof, ki je svojo službo pravilno in dosledno opravil, veliko pretrpel in se junaško boril zoper Hudiča in vse zmotne učitelje. Ne samo za ljudi v Derendingenu, ampak tudi za vse evangelijske Cerkve v slovenski deželi je kakor zvest pastir in škof bedel in skrbel ter jim, kakor dolgo in kjerkoli se mu je pustilo, Božjo besedo prav in čisto pridigal, svete zakramente po Kristusovem redu delil ter zdravim in bolnim s tolažbo Božje besede zvesto služil. In čeprav je moral biti od svojih poslušalcev iz Kranjske dežele pregnan in od njih pobegniti, je bil s svojim duhom vselej pri njih. Tolažil jih je skozi pisma in jih iz *Svetega pisma* pozival k stanovitnosti v veri ter skozi prevode koristnih knjig po slovenskih deželah pomagal pravo Božjo besedo razglasiti. Tako kot krščanski katekizem je tudi ostala pomembnejša dela krščanskega nauka prevedel in natisnil, opremil pa jih je s krajšimi in daljšimi pojasnili in pesmimi. Tako je 1557. leta prevedel del *Novega testamenta*, leta 1582 pa je delo dokončal. Izdal je tudi *Razodetje sv. Janeza* ter knjige, imenovane *Loci communes*. Prevedel je poglavja stare krščanske vere, *Psalter* in *Formulo concordiae*, ki so jo podpisali mnogi posvetni krščanski veljaki in vsi kranjski evangelijski pridigarji, nazadnje pa je tudi Luthrovo *Hišno postilo* skoraj v celoti prevedel v slovenski jezik. Skozi njegove prevode ni samo v Kranjski deželi rasla Božja cerkev, ampak tudi med Hrvati. Prav tako je prinesla korist Turkom, saj jih je skozi te prevode veliko prišlo do pravega in zveličavnega spoznanja Jezusa Kristusa, za kar gre zahvala Bogu.

Zaradi vseh navedenih zaslug pripovedovalec Andreae napoveduje Trubarju ponovno vstajenje, kot ga je izkusil Jezus Kristus: »/G/ospud Jezus Cristus bo niemu tudi na sodni dan to častito, neuveneno krono te pravice gori postavil, kateriga duša zdai per niemu v neizrečenim vesseliu žive, dotler bo tellu zupet od smerti gori obudenu inu z dušo spet vkup združenu, kateru mora poprei v zemli dobro se izčistiti,

de enu častitu, svitlu tellu zupet od smerti gori vstane, kateru se bo sveitilu kakor zvezde na nabi vselei inu vekoma.«³¹

Značilnosti biografije

O življenju Primoža Trubarja Andreae pripoveduje iz perspektive vsevednega pripovedovalca, nizajoč številne podatke o njegovem življenju, vključno s podatki o njegovem poreklu, šolanju in službovanju, o njegovih nazorih, življenjskih prelomnicah, delu in dosežkih ter o ločitvi od tega sveta. Ključne dogodke postavlja v konkretne časovne okvirje, ki jih ilustrira z navajanjem zgodovinskih dejstev in zanimivih podrobnosti.

Kot je videti iz vsebine življenjepisa, si opisi dogodkov sledijo v logičnem časovnem zaporedju. Lahko jih ločimo glede na prelomnice, ki so zaznamovale Trubarjevo življenjsko pot:

1. obdobje otroštva in mladosti,
2. začetek duhovništva,
3. pridiga proti zidavi cerkva,
4. konflikt z ljubljanskim škofom Urbanom Tekstorjem,
5. pobeg v zgornje nemške dežele,
6. življenje na Nemškem in prva poroka,
7. ustanovitev tiskarne in tiskanje slovenskih knjig,
8. vrnitev v Ljubljano in zaslišanje pred ljubljanskim škofom Seebachom,
9. prevajalsko in književno delo,
10. vnovični pregon iz Kranjske,
11. informatorstvo zastran islama,
12. Trubarjevi zadnji dnevi.

K navedenemu življenjepisju je Andreae dodal nekoliko natančnejše opise Trubarja kot duhovnika in njegovega književnega opusa ter napovedal njegovo posmrtno vstajenje.

Vsebinsko tega književnega dela spremljajo različne stopnje religiozne obarvanosti, vendar pa v njeni retoriki ni zaznati strukturnih

31 M. Trost, n. d., 119.

enot, značilnih za pridigo. V popolni odsotnosti religioznih elementov je sestavljen del, ki obsega podatke o Trubarjevem rojstvu, starših in šolanju. Gre za faktografske podatke, katerih monotonost je nekoliko razbita z obrobniimi dodatnimi navedbami, npr. da je Trubar »rojen v Deželi Kranjski, na Raščici (pod turjaškimi gospodi ali Auerspergi), natančneje tri milje od Ljubljane«, ³² oziroma z manj neposrednostmi: »Rojen je bil v 1508. letu po Kristusovem rojstvu – v času, ko se je pokojni cesar Maksimilijan /I./ vojskoval zoper Benetke in zavzel Trst.« ³³ V nadaljevanju izvemo, da je pred nami življenjepis duhovnika, da njegovi nazori odstopajo od tradicionalnih nazorov katoliške Cerkve in da zaradi tega prihaja v konflikt z njenimi vodilnimi predstavniki. Nato nas avtor seznani tudi s ključnim verskim načelom: »/D/a le skozi samo vero v Jezusa Kristusa postanemo pred Bogom pravični in zveličani.« Potem beseda steče tudi o Trubarjevi verski pripadnosti, njegovem duhovništvu, odnosu do drugih ljudi in verski zavzetosti. Tako poslušalci izvemo, da je Trubar »postal pravi kristjan in bil potrjen v pravi veri, [...] bil zvest evangelijski pridigar, [...] se odločil oditi na Kranjsko in pridigati svojim ljubim Krajncem, [...] zvesto služil cerkvi, [...] je svojo vero spoznal z neustrašnim srcem, se ni sramoval svojega nauka, [...] do vseh bil krotak in prijazen, še posebno je revnim rad pomagal, tudi tistim, ki tega niso bili vredni«. Pri svojih navedbah o življenjski poti Primoža Trubarja (z izjemo dela, ki obravnava njegove zadnje dni življenja) je avtor izrekel tudi nekaj vrednostnih sodb in komentarjev, npr.: »To so počeli zato, ker so imeli od tega veliko dobička in so dobro živeli. [...] (Z) ačel pridigati zoper takšno malikovanje [...] (Z) njegovo pomočjo in s pomočjo Svetega Duha je v Kranjski in drugih deželah veliko ljudi prišlo do pravega spoznanja in resnice. [...] (N) jegovi nasprotniki pa so njega in ostale prave pridigarje po krivici dolžili, da učijo narobe. [...] (C) eprav od tega sam ni imel vidne koristi, si je na ta način utiral pot v nebesa, [...] (s) aj jih je skozi te prevode veliko prišlo do pravega in zveličavnega spoznanja Jezusa Kristusa, za kar gre zahvala Bogu.«

32 Matija Trost, 2009, 106.

33 M. Trost, n.d.

Zavest o obstoju Boga in vere v Božjo milost ter izražanje verskih prepričanj je zaznavno v opisih duhovniških lastnosti Primoža Trubarja in njegovih zadnjih dni življenja. Iz njih izvemo, da je bil Trubar pravi evangelijski pridigar in pravi škof, ki je svojo službo pravilno in dosledno opravil, veliko pretrpel in se junaško boril zoper Hudiča in vse zmotne učitelje. Zadnje dni življenja je iskal tolažbo v *Svetem pismu*, glasno molil, vztrajal pri nauku, ki ga je vseskozi učil, se pripravljaj, da bo skozi Božjo milost veselo in brez strahu stopil pred Jezusa Kristusa. Na ta način si je utiral pot v nebesa, nazadnje pa je spokojno in tiho zaspal.³⁴ Ta del življenjepisa nekoliko spominja na življenjepis kakšnega apostola ali svetnika, vendar mu za takšno kategorizacijo primanjkuje živahnosti, dramatike in mistike, pa tudi opisov trpljenja, odrekaj in asketskega življenja. Opisi Trubarjevega značaja in okolja, v katerem je živel, niso podani, opuščeno pa je tudi versko moraliziranje. Ločitev Trubarja od tega sveta je opisana brez molitev in brez citatov iz *Svetega pisma*. Izrazito verski ton je zaznaven le v napovedi Trubarjevega zveličanja. Njegovo vstajenje Andreæ primerja z zvezdo na nebu, ki bo svetila »vselei inu vekoma«. V opisih Trubarjevih zadnjih dni se avtor ni spustil v izrekanje vrednostnih sodb, ni komentiral dejstev, ki jih je navajal, niti se ni opredeljeval do njih. Ostal je izključno na nivoju pripovednosti, brez vsakršne tendence k razvijanju spoznavne razsežnosti ali etičnih načel.

Med Trubarjevimi zaslugami, ki presegajo okvirje vere/verskega, avtor izpostavlja ustanovitev tiskarne, tiskanje knjig v slovenskem jeziku, prevajalstvo in književnost, pa tudi pridobivanje informacij od turških ujetnikov zastran njihove vere in *Korana*. Tudi pri navajanju teh dejstev ostaja na faktografskem nivoju.

Glede samega značaja obravnavane biografije lahko ugotovimo, da ta ni ne patriotski ne moralni ne individualno-značajski, temveč

34 Decidirana omemba dejstva, da je Trubar umrl brez bolečin ali agonije, je zelo pomenljiva. Slednje je namreč ob izdaji Andreævega spisa referiralo na v 16. stoletju še vedno živ srednjeveški idearij/imaginarij *ars bene moriendi* – in seveda na ob Trubarjevi smrti še kako prezentno ljudsko sodbo, da Bog poštenjaku pač nakloni mirno smrt, medtem ko morajo sovražniki Vsevišnjega ob smrtni uri doživljati trpljenje. To je pri Andreæu tudi posredni argument, s katerim kot poslednjim dokazuje Trubarjevo pravovernost in posvečenost.

je le objektivno-informacijski. V pridigi ni elementov žalovanja niti drugih kazalcev, ki bi napeljevali na zaključek, da gre za nagrobni spominski govor. V razkrivanju Trubarjevega življenja izhaja iz razmer stvarnega prostora in časa, vendar pa osvetljuje le njegov delovni opus, medtem ko celovita značajska, psihološka in vizualna podoba³⁵ ostaja zakrita. Ker so ob vsakem pomembnejšem dogodku navedene ustrezne letnice, pa celotno besedilo predstavlja svojevrsten zgodovinski dokument.

Matija Trost in primerjava Primoža Trubarja z Martinom Luthrom

Trostov delež v slovenski različici Andreæjeve knjige je takle: prevedel je celotno besedilo pridige, dopolnil Trubarjeve življenjepisne podatke (v prevodu biografskega dela pridige je pripisal nov podatek, namreč ime Trubarjeve matere)³⁶ in dodal lastne, v latinščini napisane hvalilne pesmi v čast Primoža Trubarja. Mirko Rupel o Trostovi objavi piše: »Trostova knjiga je ena najlepših počastitev našega prvega pisatelja in kaže, kako so ga sodobniki spoštovali in ljubili ter hoteli ohraniti njegov spomin mladim in novim slovenskim rodovom.«³⁷

Med Trostovimi verzificiranimi hvalnicami Rupel pripisuje največjo težo zadnji, četrti pesmi, v kateri Trost primerja Trubarja z Luthrom. Hvalnica se začne z ugotovitvijo, da je zaradi medsebojne podobnosti oziroma enakosti Nemcem dovoljeno primerjati Luthra z Elijo, Slovencem pa Trubarja z Luthrom. Temu sledijo ustrezna pojasnila, s katerimi avtor utemelji uvodno ugotovitev. Navede, da sta oba vedno ljubila Boga in predano prebirala sveto *Biblijo*. Petnajst let sta maševala, preden se jima je porodil globok sum v koristnost maše. Iz biblijskega besedila sta spoznala, da maša le zakriva smisel vere in pomen Kristusovega odrešenja. Zato sta jo opustila in vsak v

35 Je pa pomembno, da je bila v analizirani izdaji takoj za naslovnim listom prvič objavljena Trubarjeva lesorezna podoba, sicer delo Jacoba Lederleina, ki še danes velja za najbolj reprezentativno znano sočasno zgodovinsko upodobitev našega reformatorja.

36 Boris Golec, 2008, 210.

37 Mirko Rupel, 1966, 41.

svoji domovini vernikom razkrivala pravi pomen vere in jih usmerjala, naj se ravna po *Svetem pismu*. Učila sta jih, da je Kristusova smrt edina žrtev, ki varuje pred grehi. Maše niso nikakršna daritev oziroma žrtvovanje za grehe, potrebno je samo imeti vero in moliti k edinemu Bogu, v katerega verujemo. S svojimi obredi in izpovedjo vere sta potrdila, da v Gospodovi večerji ni ne Kristusovega svetega telesa ne njegove svete krvi. Luther je odkril Kristusovo zaslugo in posvečeno vero ter prvi spreobrn timer Nemce (Tevtonce). Na podlagi enakih spoznanj pa je tudi Trubar spreobrn timer Slovence (Krajnce) in jim postal dober dušni pastir. Bila sta zaslužna, da je glas evangelija obudil krščansko cerkev v Wittenbergu in v Ljubljani. V boj zoper verske neresnice, ki jih je širil papež, sta se podala s pisanjem in razdeljevanjem knjig o veri. Pri tem je Trubar za Slovence pisal v slovenskem jeziku. Luthrov in Trubarjev nauk je pritegnil tudi turškega cesarja in veliko število njegovih podložnikov. Ob Trubarjevih spisih so spoznali, da je Kristus Bog. Množice Nemcev in Slovencev so prepevale svete pesmi in vedre melodije, ki sta jih zanje zložila Luther oziroma Trubar. S številnimi knjigami, ki sta jih napisala o novi, boljši veri, pa sta tudi izboljšala jezik nemškega oziroma slovenskega naroda. V trdnem upanju sta trpela za Kristusa. Oba sta bila izgnanca, a kljub temu svobodna. Umrli sta spokojno, kot priletna starca. Njun duh je pristal v nebesih, zemlji pa sta pustila svoji slavni imeni. Za Luthrom so žalovali Nemci, za Trubarjem pa Slovenci – enako izobraženci (Muze) kot preprosto ljudstvo (božji ovčjak). Potem, ko sta opustila maševanja, je Luther prebil v evangelijski službi in pisal knjige še devetindvajset let, Trubar pa še štiriinštirideset. Dokler bosta Nemčija in Slovenija naklonjena njunemu delu, bosta slava in čast, ki sta si jo Luther in Trubar pridobila s svojim verskim naukom – večni. Prava cerkev pa naj bo ponosna na njuno duhovniško delo, saj bosta med dušnimi pastirji vedno ohranila vodilno vlogo.

Pri prevodu Andreæjeve knjige, ki je v nemščini nastala kot knjižna transformacija izvirne posmrtn e pridige za Trubarjem, je Trost, kakor je bilo že omenjeno, spremenil zaključni del tako, da je pesmi nemških duhovnikov zamenjal z lastnimi. Takšna prevajalska svoboda med reformatorji ni bila redkost. S tem je temu prevodu dodal osebni pečat in novo literarno vrednost.

Prikazana pesnitev se vsebinsko navezuje na drugi, biografski del Andrečjevega pridižnega besedila in ga dopolnjuje z novimi vsebinami in vidiki, ki se nanašajo na življenje in delo reformatorja Trubarja. Pri tem ga postavlja ob bok začetniku reformacije Martinu Luthru in poudarja identične oziroma primerljive lastnosti, ki slonijo na njunih sorodnih verskih nazorih, izpostavlja pa tudi takratno percepcijo Trubarjevega dela, in sicer tako na Nemškem (tam se je Trubar v njihovo zavest trajno vgraviral kot »slovenski Luther«) kot med slovenskimi protestanti.

Že v razširjenem naslovu svoje verzifikacije, ki hkrati predstavlja tudi njen uvod, je Trost predstavil Primoža Trubarja in blaženega Martina Luthra kot prva učitelja, ki sta vsak svojemu narodu – Luther nemškemu, Trubar slovenskemu – razodevala Kristusov evangelij in po posebni Božji milosti očiščevala krščansko vero papeških zmot. V devetnajstih odstavkih navaja elemente, ki potrjujejo napovedano istovetnost poslanstva obeh duhovnikov. Uvodoma ju povzdigne na raven preroka Elije, nakar njuno življenjsko pot primerja na temelju devetih razpoznavnih značilnosti, in sicer: 1. duhovno delo v preteklosti, 2. začetek novih spoznanj, 3. spreobrnjenje, 4. temeljni principi novega nauka, 5. odkritje in širjenje nove vere, 6. rezultati dela, 7. osebna usoda, 8. konec življenjske poti in 9. zgodovinski pomen za narod in cerkev.

Trost izpostavlja skupne oziroma primerljive značilnosti njunih življenjskih poti in rezultatov dela, predvsem njun teološki razvoj in značaj ter pomen njune duhovne in stvarne zapuščine, ob tem pa navaja tudi poglobljena načela protestantske vere, ki se odražajo skozi pomen Svetega pisma, Božje milosti, Jezusovega trpljenja in smrti ter osebne vere. Zaključni del pesnitve je posvečen zadnjim dnevom njenega življenja in počastitvam njunih zaslug.

V odnosu do obeh osrednjih oseb svoje pesnitve Trost zavzema različne položaje. Medtem ko Luthra nagovarja v tretji osebi, se k Trubarju obrača z drugoosebnim nagovorom. S tem ustvarja vtis bližine in povezanosti s svojim sonarodnjakom oziroma razdalje od nemškega reformatorja. Čeprav je prvi verz v kitici praviloma namenjen Luthru (izjema je le v primerih, ko gre za splošne ugotovitve), ni opaziti, da bi bil nemški reformatov na kakršen koli način povzdig-

njen ali privilegiran v odnosu do Trubarja. Ponazoritev povedanega je najti v drugem verzu:

*»Leta je petkrat po tri darovalec prej maše bil Luter,
v strahu resnico gojil, vsekdar je ljubil boga:
leta si petkrat po tri darovalec prej maše bil, Trubar,
v strahu resnico gojil, vsekdar si ljubil boga.«*

Ker se analiza besedila opira na Sovretov prevod Trostovih verzov, ki so izvirno napisana v latinščini, vprašanje pisanja besede BOG z malo začetnico ostaja brez odgovora. Iz istega razloga pa bi bila nezanesljiva tudi podrobnejša analiza uporabljenih retoričnih sredstev.

Da sta oba protestantska voditelja pred svojim verskim spreobrnjenjem 15 let delovala kot katoliška duhovnika, je avtor izrazil na duhovit način, ki zahteva premislek:

*»Leta je petkrat po tri darovalec prej maše bil Luter [...]
leta si petkrat po tri darovalec prej maše bil, Trubar [...]«*

Podobno figuro je uporabil tudi pri navajanju časa, v katerem sta razširjala evangelij:

*»Kadar opustil je mašo, prebil v evangelija službi
on je, bukve pišoč, eno pod trideset let:
kadar opustil si mašo, prebil v evangelijski si službi
ti novembrov, pišoč štiriinštirideset.«*

O duhovnem spreobrnjenju reformatorjev in njunem prevzemu versko-voditeljskih vlog, s hkratnim poudarkom na Trubarjevi slovenski pripadnosti, je spregovoril z verzi:

*»Sum se je zbudil globok obema možema do maše,
eden ko drugi zato mašo opustil je koj.
NEMCE on svoje ravnal poslej po svetem je pismu,
zdržema kazal v njem vere jim pravi pomen:
SLOVENCE ti svoje ravnal poslej po svetem si pismu,
zdržema kazal v njem vere jim pravi pomen.«*

Temeljna načela protestantske vere so zaobjeta v naslednji kitici:

*»Vérujte, vsak je svojce učil, da Kristusa smrt je
žrtev edina, ki vdilj krije vsak sleherni greh:
v mašah da iskati ne gre NIKAKE DARITVE za grehe,
eno potrebno je zgolj: namreč, da vero imaš.
BOG, ki v edinega vérujemo, naj EDINI se MOLI,
božjih svetnikov pa naj nikdo ne kliče v pomoč!«*

Pomenljivo je sporočilo sedme kitice v Trostovi pesnitvi. Čeprav je Trost Luthru priznal vodilno vlogo protestantskega reformatorja, preseneča navedba v zadnji vrstici, ki Trubarju pripisuje večjo priljubljenost med verniki:

*»Kristusa sveto telo v obhajilu pod ENO PODOBO
ni pričujoče nikdar, sveta njegova ne kri.
To potrdila z obredi sta, to z izpovedjo vere:
slednji je vaju postal vernikom dražji pastir.«*

Med zaslugami pri odkrivanju in širjenju nove vere je Trost izpostavil, da je Luther odkril posvečeno, Trubar pa obudil propadlo vero, v novo oziroma prenovljeno pa sta oba spreobrnila svoje sonarodnjake:

*»Krista zaslugo odkril, odkril posvečeno je vero,
prvi spreobrnil tako svoje Tevtonce je on:
Krista zaslugo obnovil, obnóvil propadlo si vero,
prvi spreobrnil tako Krajnce si svoje nam ti.«*

Zelo zgovorna je deseta kitica, iz katere je med ostalim mogoče razbrati, da je Luther pošiljal med ljudi mnogo knjig, naperjenih proti papeževemu verskemu nauku (lahko se je namreč že opiral na domačo pisano besedo), medtem ko je Trubar izdajal knjige šele po tem, ko je ustvaril ustrezno črkopisje za zapisovanje ljudske govornice, saj pisnega izročila pred tem še ni bilo:

*»Mnogo poslal med ljudi knjig zlatih je Luter o veri,
v boj zoper papežev nauk váravih verskih resnic:
kadar si črko našel, kako se piši slovenski,
ti enako kot on spravljaj si bukve na dan.«*

Trubarjevim knjigam o veri in slovenskemu jeziku so posvečeni tudi naslednji lepi, nekoliko vzneseni verzi:

*»/V/ knjigah se tvojih na novo olepšala vera je stara,
hkrati olepšan po njih jezik slovenski živi.«*

Fran Ilešič je zapisal, da so protestanti na Slovenskem tudi Turke skušali spreobrniti s slovansko besedo in knjigo, vendar v tem niso bili uspešni.³⁸ Iz verzov, ki jih citiram, pa izhaja, da so v Trubarjevih in Trostovih časih vendarle bili zaznavni neki pozitivni premiki v to smer. V Trubarjevi biografiji je Jakob Andreæ zapisal, da so Trubarjevi prevodi (*Hišna postila*) prinesli korist tudi Turkom, saj jih je skozi te prevode veliko prišlo do pravega in zveličavnega spoznanja Jezusa Kristusa, vendar iz omenjene Andreæjeve ugotovitve ni razvidno, kaj natanko je imel v mislih. Enako velja tudi za Trostova dognanja, ki prav tako do danes še niso bila podrobneje raziskana:

*»TURKOV grozljivega carja ganila je Lutrova slava,
gôrel od žive je sle: z njim bi govoril bil rad:
Turkov grozljiva se truma spodbuja ob Trubarja spisih,
hvali na moč jih, po njih vidi, da Kristus je bog.«*

Trostovi verzi pričajo o veliki priljubljenosti in spoštovanju, ki sta ga bila deležna Luther in Trubar. O žalosti ob njuni smrti, o slavi, ki sta si jo z delom prislužila, in o položaju, ki jima pripada zavoljo njunega dušnega pastirstva, je Trost spregovoril v 16., 18. in 19. kitici. O našem prvaku je zapisal:

*»/z/vesti jokali Slovenci ob uri so tvoje se smrti,
Muze jokale celo, jokali je božji ovčnjak.«
»/d/okler Slovenija bo zvesta, cvelr bo Trubarja slava,
hvala živela po njem, z naukom dobljena, bo vdilj.«
»/p/rava se cerkev slovenska ponašaj s pastirstvom še takim,
vseh pastirjev prvak zmeraj bo TRUBAR ostal.«*

Trostova hvalilna verzifikacija je brez dvoma primer leposlovnega dela, katerega umetniška vrednost se odraža v uporabi dovršene jezikovne oblike verzov (elegičnega distiha v obliki heksametra), ki je po svoji notranji formi mešanica žalostinke (elegije) in hvalnice (himne). O žalostinki govorimo, ker gre za pesem ob smrti, čeprav je žalovanje izraženo le v eni kitici oziroma dveh distihih:

38 Fran Ilešič, v: Trubarjev zbornik, 1908, XIV, XV.

»Zvesti jokali so Nemci ob uri njegove se smrti,
Muze jokale celo, jokal je božji ovčnjak:
zvesti jokali Slovenci ob uri so tvoje se smrti,
Muze jokale celo, jokal je božji ovčnjak.«

V preostalih osemintridesetih distihih (posamezni so prej že bili citirani), prevladujejo hvalilni in slavlilni toni. Paralelizem členov, ponavljanje enakega zaporedja besed in podobno zgrajenih stavkov oziroma verzov pa nekoliko spominja na psalme *Stare zaveze*. Kot je videti iz citata, so elementi, ki so izrazito konotirani z estetsko funkcijo besedila, v tem verzniem delu izraženi skozi vezano besedo, verzni ritem, členitev na vrstice in kitice ter pesniški slog z uporabo tropov in figur.

Obravnavano besedilo Matije Trosta sodi v starejše obdobje slovenskega kulturnega razvoja, v katerem se je kultura v glavnem pojavljala kot sredstvo teologije, kot *ancilla theologiae*, kot služabnica teologije. V skladu s takratno slovstveno naravnanoostjo je bilo napisano v latinščini, kljub temu pa je v njem možno zaznati tudi rahel dih novega časa, ki se odraža v navdušenju za lepoto klasičnih jezikov in umetnosti. Ritmična forma elegičnega distiha, sestavljenega iz heksametra, je namreč bilo temeljno določilo starogrških elegij, ki v nasprotju z današnjim pomenom še niso bile motivno in tematsko omejene na tip žalostinke.³⁹

Čeprav je objavljeno v knjigi, katere naslov nam da vedeti, da gre za pridigo, v tem verzificiranem besedilu ni zaslediti elementov pridige. Avtor ne postavlja v ospredje verske ideologije, temveč versko-ideološki razvoj in teološko dejavnost dveh duhovnikov ter učinke in posledice njunega dela, ki imajo ob vplivu na versko prepričanje ljudi tudi vpliv na njihov izobrazbeni in kulturni napredek. Ne glede na to pa lahko navedeno delo uvrstimo med nabožno literaturo, saj skozi predstavitev obeh protestantskih duhovnikov močno izraža pozitiven odnos do Boga in uveljavitev krščanskega nauka. S tem potrjuje splošno dejstvo, da je dober del protestantskih pesmi bodisi predstavitev bodisi razlaga krščanskega nauka.

39 Janko Kos, *Literarna teorija*, 2001, 163.

Pomen Matije Trosta za napredek, ki ga je protestantska reformacija prispevala h kulturnem razvoju slovenstva, je daleč nad nivojem, ki mu ga doslej pripisuje literarna zgodovina. Njegovega prispevka ni mogoče meriti v številu prevedenih ali napisanih knjig, pač pa v sposobnosti, da novosti, ki jih je prinesel humanizem, prilagodi času, v katerem je živel, in jih izrazi s plemenito besedo. Ob vsakokratnem prebiranju njegove večpomenske verzifikacije lahko odkrivamo nova dejstva in vidike, zato nas razmišljanja o tem njegovem delu še utegnejo pripeljati do mnogih novih spoznanj in sklepov.

Sklepne ugotovitve

Kot prvo znamenje kulturnega/literarnega razvoja protestantske književnosti razprava izpostavlja opuščanje latinskega jezika in uvedbo vernakularnega (ljudskega) jezika za cerkvene potrebe ter umestitve navadnega človeka v središče pridižnega nagovora, namesto svetnikov in apostolov. Ostale ugotovljene spremembe in odstopanja od ustaljenih vzorcev pridige (predvsem ostro kritiziranje papeštva) se razvijajo v smeri poglobljanja sporov z rimskokatoliškim duhovništvom zaradi razlik v dojemanju sporočil in naukov *Svetega pisma*, vendar tudi te lahko razumemo kot znak novodobne svobodomiselnosti, ki je oplazila tudi krščansko duhovništvo.

Jakob Andreae je s pridigo za pokojnim Trubarjem nedvomno presegel meje nabožnega besedila. Njen predgovor in osrednji del, ki obravnava splošni lik evangelijskega pridigarja, je nadgradil z besedilom, ki se nanaša na lik stvarnega pridigarja – Primoža Trubarja. Prva dva dela po vsebini, obliki in značaju ne izstopata veliko iz okvirjev, značilnih za nabožno slovstvo – v ospredju je njihova katehitična funkcija. S pridigo za pokojnim Trubarjem je Andreae izpolnil svojo temeljno pridigarsko nalogo. Množici ljudi je posredoval pomoč k razumevanju svetopisemskega sporočila in h krepitvi vere v Božjo besedo ter jih poučil o tem, kakšen mora biti dober evangelijski pridigar. V drugem delu njegove pridige pa prevladuje posvetni, objektivno-informacijski značaj. Vsebuje faktografske podatke o življenju Primoža Trubarja, s katerimi je avtor želel prikazati

razsežnost celotnega Trubarjevega delovnega opusa in ne le njegovo vlogo protestantskega dušnega pastirja. S prvim, pridižnim delom ga povezuje ugotovljeno dejstvo, da Trubar po svojih moralnih lastnostih v celoti ustreza podobi idealnega evangelijskega pridigarja, ki je opisan v prvem delu knjige. V konkretnem primeru lahko biografijo razumemo kot posledico renesančnega poudarjanja individualnosti, ki je na tak način vstopila v pridižno besedilo in utrla pot nastanku novih literarnih oblik.

Trostova verzificirana primerjava Primoža Trubarja z Martinom Luthrom dejansko predstavlja prikaz primerljivih značilnosti njunih življenjskih poti in rezultatov dela, predvsem njun teološki razvoj in značaj ter pomen njune duhovne in stvarne zapuščine. Primerjava temelji na takrat znanih biografskih podatkih oziroma povzetkih iz resničnih epizod njunih življenj, prikazana pa je v ritmični formi elegičnega distiha, sestavljenega iz heksametra, kar temu delu daje umetniško vrednost. Čeprav nima značilnosti pridige, ga lahko uvrstimo med nabožno literaturo, saj močno izraža pozitiven odnos do Boga in krščanskega nauka. Na ta način so v njem povezani v skladno celoto oblikovni in vsebinski elementi nabožne in posvetne književnosti ter starih in novih kulturnih prizadevanj.

Vzporednice med Nemcem Luthrom in Slovencem Trubarjem dajejo celotni pesnitvi mednarodni pomen. Naklonjenost in ljubezen do pripadnika druge nacionalnosti izžareva tudi Andreæjeva pridiga za pokojnim Trubarjem, ne le zaradi njene hvalilne intonacije, temveč tudi zaradi samega dejstva, da se je kot pripadnik velikega nemškega naroda odločil s svojim obsežnim prispevkom priznati čast in slavo pripadniku majhne kranjske dežele. Verjetno ni daleč od resnice domneva, da se je Trost skozi hvalnico, posvečeno obema reformatorjema, želel oddolžiti ne samo Trubarju za njegove mnogovrstne zasluge, temveč tudi Jakobu Andreæu (preko njega pa Nemcem) za veličastno posvetitev kranjskega/slovenskega reformatorja.

VIRI IN LITERATURA

Viri:

Andreae, Jakob: *Christliche Leichpredig, bey der Begräbnus des ehrwürdigen vnd hochgelehrten Herrn, Primus Trubern, weilund einer Ersamen Euangelischen Landschaft, im hochlöblichen Hertzogthumb Crain, bestellten Predigers, gewessnen Pfarrers in Derendingen, bey Tübingen: gehalten den 29. Junij, im Jar 1586.*

Trost, Matija: *Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi tiga vreidniga inu visokou vučeniga gospud Primoža Truberia rainciga, deržana od gospud Iacoba Andrea doctoria, tibinskega probsta, inu iz nemškiga iezika v slovenski tolmačena* (1588). Transkribiral, uredil in spremno študijo napisal Jonatan Vinkler. Ljubljana: Digitalna knjižnica, zbirka Clavis litterarum slovenicarum (el. izdaja), 2009.

Rupel, Mirko: Slovenski protestantski pisci. *Matija Trost: Primerjava Primoža Trubarja z bl. Martinom Lutrom*. Str. 377–379. Ljubljana: DZS, 1966.

Literatura:

Ahačič, Kozma: *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2007.

Bizjak, Aleksandra: *Pridiga kot žanr*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.

Burckhardt, Jacob: *Renesančna kultura v Italiji*. Ljubljana: DZS, 1981.

Glavan, Mihael: *Trubarjev album: romanje s Trubarjem*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.

Golec, Boris: *Kje na Rašici se je v resnici rodil Primož Trubar*. Arhivi 31, Arhivsko društvo Slovenije, št. 2; 2008, str. 209–240. Dostopno tudi na: http://www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi/pdf2008_2/golec.pdf

Grdina, Igor: *Starejša slovenska nabožna književnost*. Ljubljana: DZS, 1997.

Grdina, Igor: *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva*. Maribor: Obzorja, 1999.

Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda, I. del*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.

Ilešič, dr. Fran: *Trubarjev Zbornik*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1908.

Javoršek, Jože: *Primož Trubar*. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo, 2008.

Kennedy, George A.: *Klasična retorika ter njena krščanska in posvetna tradicija od antike do sodobnosti*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2001.

Kmecl, Matjaž: *Od pridige do kriminalke*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.

Kmecl, Matjaž: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Založba M&N, 1996.

Kos, Janko: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS, 2001.

- Kos, Janko: *Pregled svetovne književnosti*. Ljubljana: DZS, 2005.
- Pogačnik, Jože: *Slovenska književnost I*. Ljubljana: DZS, 1998.
- Poljanec, Franjo: *Historija stare i srednje Jugoslovenske književnosti s pregledom narodne književnosti*. Zagreb, 1937.
- Rupel, Mirko: *Primož Trubar, življenje in delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.
- Rupel, Mirko: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: DZS, 1966.
- Snoj, Alojzij Slavko: *Homiletika: Božje sporočilo v človeški govorici. Teološke in homiletične osnove oznanjevanja*. Ljubljana: Družina, 1997.
- Vinkler, Jonatan: *Slovenska protestantska veroizpoved in cerkveni red za vse dni v letu*. K tretji knjigi Zbranih del Primoža Trubarja. V: Primož Trubar – študije k izbranim delom I–IV. Ljubljana: Nova Revija, 2007.
- Vinkler, Jonatan: *Pred Turki in papežniki nas brani*. K peti knjigi Zbranih del Primoža Trubarja. Ljubljana: Darila Rokus, 2009.
- III. *Trubarjev zbornik*, prispevki z mednarodnega znanstvenega simpozija: Re-formacija na Slovenskem, ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja, Ljubljana, 9.–13. november 1987. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, 1996.